

## Hyvinvointi positiivisena ja negatiivisena käsitteenä

WHO:n terveyden määritelmän mukaan (1948, tarkistettu 1998) terveys ei ole sairauden tai vamman puutetta vaan täydellisen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tila. Kun puhutaan negatiivisesta terveystilasta, tarkoitetaan määritelmän alkuosaa: terveys on sitä, että ei ole sairautta eikä vammaa, kun puhutaan positiivisesta terveystilasta, tarkoitetaan määritelmän jälkiosaa: terveys on täydellisen jne. tila. Terveystilasta negatiivisuus on siis kieliopillista, käsite on negatiivinen, jos määritelmässä käytetään kieltosanaa.

WHO oli tyytymätön perinteiseen negatiiviseen terveystilasta, sillä se ei ollut yksilöiden sairauksien ja vammojen hoitaminen lääkärin ja sairaalan käytössä olevin keinoin ei kyennyt olennaisella tavalla parantamaan väestön terveydentilaa vallankaan kehittymättömissä oloissa. Ympäröivä yhteiskunta tuotti sairautta ja vammoja, esimerkiksi aliravitsemus, huonot asumisolot, hygienian puute, väkivalta jne. Jos väestön terveydentilaa haluttiin parantaa, oli siis tehtävä asioita, joiden hoitamiseen perinteisellä lääketieteellä ei ollut valtuuksia eikä keinoja.

## Pahoinvointi ja hyvinvointi

Hyvinvointi on ainakin sitä, ettei voi pahoin. Pahoin voidaan erilaisista syistä. On nälkä, on tauti, on yksinäistä. Pahoinvoinnin eri lajeille on yhteistä vain se, ettei ihminen voi hyvin. On yhteismitattomuuden ongelma. Jos yritetään mitata kokonaispahoinvointia, lasketaan yhteen kiloja ja litroja. Saadulla summalla ei ole järjellistä merkitystä.

Jos ihminen ei voi pahoin millään tavoin, hän voi ihan hyvin. Helposti ajatellaan, että kun pahoinvoinnin torjumisessa ja poistamisessa on päästy siihen, että ihminen voi ihan hyvin, pitää jatkaa samaan suuntaan. Aletaan kerryttää positiivista hyvinvointia.

Positiivisen hyvinvoinnin sisältö ei kuitenkaan ole itsestään selvä. Tarvitaan hyvinvoinnin määritelmää. Kansainvälisissä hyvinvointivertailuissa käytetään tavallisesti aineellista vaurautta kuvaavia mittareita, kuten bruttokansantuotetta. Aineellisia mittareita on arvosteltu aiheellisesti. Hyvinvoinnin kokemus ei näytä riippuvan yksiselitteisesti elämän aineellisista ehdoista. Jos olot ovat hyvin niukat, koettu hyvinvointi kyllä kohenee samaan tahtiin kuin aineelliset ehdot paranevat. Vaurauden lisääntyessä yhteys katoaa. Suomessakin lienee oltu jo kauan tilanteessa, jossa talouden parantaminen ei enää lisää ihmisten kokemaa hyvinvointia. Jossakin vaiheessa aineellisen rikkauten lisääntyminen saattaa jo alkaa uhata ihmisten tyytyväisyyttä elämään.

On ehdotettu, että hyvinvointi määriteltäisiin positiivisesti: hyvinvointi on onnellisuutta. Oikea hyvinvointipolitiikka on onnellisuuspolitiikka. Hyvinvointiyhteiskunta on onnellisuusyhteiskunta. Väestön onnellisuus on yhteiskunnan henkistä hyvinvointia (vrt. alustukseni teemaan).

Ihmiset voivat pahoin erilaisista syistä, ja yhteismitattomuusongelmat estävät määrittelemästä järjellistä yleispahoinvoinnin mittaria. Positiivisen hyvinvoinnin mittaamisessa kohdataan samat yhteismitattomuusongelmat. Ihan hyvin voivat ihmiset ovat tyytyväisiä hyvin erilaisiin asioihin. Jos mitataan väestön yleistä tyytyväisyyttä, lasketaan yhteen kiloja ja litroja.

Vika on uskomuksessa, jonka mukaan olemassa on yksi pahoinvointi-hyvinvointi-jatkumo: kun pahoinvointia vähennetään, päästään nollaan, jonka jälkeen aletaan lisätä hyvinvointia.

## Onnellisuus täyttymyskäsitteenä

Monet filosofit (esim. Henry Sidgwick) ovat tähdentäneet onnellisuuskäsitteen toissijaisuutta. Onnellisuus on sitä, että jotakin, mitä ihminen pitää tärkeänä, toteutuu ihmisen elämässä. Onnellisuuden tavoitteleminen ei vie onnellisuuteen. Onnellisuuden edellytyksenä on se, että ihmisellä on omaa onnellisuutta tärkeämpiä arvoja, ihanteita ja tavoitteita, joiden toteutuminen voi tuoda onnen mukanaan. Onnen tavoittelijalla ei ole mitään, mikä voisi tehdä hänet onnelliseksi. Onni ja onnellisuus ovat täyttymyskäsitteitä. Onnen onkija tuomitsee itsensä osattomaksi onnesta.

Myös filosofi John Rawlsin onni ja onnellisuus ovat täyttymyskäsitteitä. Rawls kuvaa järkevä yksilön toimintaa elämänsuunnitelman käsitteen avulla. Yksilö selvittää arvojärjestyksensä (ihanteensa ja ydintavoitteensa), kartoittaa tilanteensa, inventoi voimavaroja ja laatii strategiansa sellaisen elämän toteuttamiseksi, jossa arvojärjestys toteutuu mahdollisimman hyvin (sikäli kuin se hänestä itsestään riippuu). Ihminen onnellisuus on sitä, että elämänsuunnitelma

toteutuu tyydyttävästi. Rawls korostaa, ettei onnellisuus itse kuulu elämänsuunnitelman määrittelemiін arvoihin ja tavoitteisiin, saati että se olisi hallitseva arvo suunnitelmassa. Onnellisuus on si elämänsuunnitelman toteutumista kokonaisuutena.

Elämänsuunnitelma määrittelee mielekkään elämän. Onnellisuus on mielekkään elämän elämistä, arvojen ja ihanteiden täyttymistä. Onnellisuus on jotakin, mikä seuraa sitä itseään tärkeämpien asioiden toteutumisesta.

### Mielekkään elämänsuunnittelun ehdot

Rawls mainitsee joukon onnellisuuden ehtoja. Elämänsuunnittelijan olosuhteitten on oltava siedettäviä. Elämänsuunnitelman on toteuduttava tyydyttävästi. Ihmisen on voitava luottaa siihen, että niin käy myös jatkossa: hänellä on oltava luottamusta tulevaisuuteen.

Siedettävät olosuhteet viitannevat ensinnäkin yksilön omiin niin sanoakseni ulkoisiin olosuhteisiin. Ylivoimainen pahoinvointi (mistä tahansa mahdollisista, keskenään yhteismitattomista syistä) estää järkevän elämänsuunnittelun. Hyvinvointipolitiikan tavoite avautuu mielekkään elämän käsitteestä: hyvinvointipolitiikan tehtävänä on varmistaa, että mahdollisimman moni ihminen voi ihan hyvin eli ei voi mistään syystä niin pahoin, ettei kykenisi mielekkään elämän suunnitteluun.

Elämänsuunnittelijalla on oltava kohtuullinen luottamus tulevaisuuteen. Tästä hyvinvointipolitiikka saa toisen keskeisen tehtävänsä: varmistaa jokaisen yksilön henkilökohtainen tulevaisuus kattavan sosiaaliturvan ja muiden sosiaalipolitiikan käytettävissä olevien keinojen avulla. Kyse ei kuitenkaan ole vain yksilön turvallisuudesta, vaan luottamuksesta sen elämänmuodon tulevaisuuteen, johon yksilö osallistuu. Koko yhteiskunnan – ja koko maailman – kehityksen kestävydestä on pidettävä huolta.

Voidakseen luoda tarpeeksi vaativan elämänsuunnitelmansa ihminen tarvitsee käyttöönsä voimavaroja. Voimavaroja ei tarvita pelkästään aineellisia. Ne ovat kaikkea sitä, mitä aatehistorioitsija ja filosofi Isaiah Berlin tarkoitti positiivisella vapaudella. Positiivista vapautta on sillä, jolla on omakohtainen kyky käyttää hyväkseen negatiivista vapautta eli ihmiselle ja kansalaiselle kuuluvia oikeuksia. Se on ennen muuta kykyä omintakeisiin valintoihin, siis esimerkiksi vapautta riippuvuuksista ja sovinnaisuudesta.

Elämän mielekkyys on toki yksilöistä itsestäänkin kiinni, mutta julkinen valta ja muu yhteiskunta voi auttaa heitä paljon. Tarvitaan kahta: mahdollisuuksien rakentamista ja ihmisten auttamista tarttumaan mahdollisuuksiinsa.

Mahdollisuuksien rakentaminen on hyvin laajassa mielessä käsitettyä kulttuuripolitiikkaa. Mielekkään elämän samastaminen ahtaasti määriteltyyn korkeakulttuuriin ei ole paikallaan. Tässä tarkoitettu kulttuuri on kaikkea sitä, mitä ihmisten elämässä on elämää suurempaa. Ihmisille on rakennettava foorumeita, joissa he voivat päästä kosketuksiin tällaisten asioiden kanssa.

### Empowerment: valtuuttaminen, vapauttaminen ja varustaminen

Hyvinvointipolitiikan tehtävät olen jo luonnostellut. Julkinen valta ja yhteiskunta laajasti käsitettynä – yritykset, järjestöt ja ihanteittensa hyväksi puurtavat maailmanparantajat – voivat tehdä paljon muuta auttaakseen yksilöitä tarttumaan mahdollisuuksiinsa. Kaikkien sellaisten keinojen kokonaisuutta ilmaisee englanninkielinen sana *empowerment*. (Vakiintunut suomenkielinen vastine voimaannuttaminen on käyttökelvoton.)

Käsite *empowerment* viittaa kaikkeen, mitä eri tahot tekevät yhteiskunnan henkisen hyvinvoinnin hyväksi. Se on valtuuttamista, vapauttamista ja varustamista.

Valtuuttamisen idean kiteyttää Immanuel Kantin ihmisarvokäsitys: jokainen ihminen on päämäärien valtakunnan kansalainen. Kun kunnioitamme häntä siinä asemassaan, valtuutamme hänet omintakeiseen elämänsuunnitteluun.

Vapauttamisen tarkoituksena on toteuttaa Isaiah Berlinin positiivinen vapaus: vapauden kompetenssi eli kyky panna käytäntöön päämäärien valtakunnan kansalaiselle kuuluvat oikeudet. On jo mainitsemiä syitä, jotka estävät niiden käyttämistä, esimerkiksi riippuvuudet ja sovinnaisuus.

Varustaminen on sitä, että pidämme huolta oikeudenmukaisuudesta. Kukaan ei ole ansainnut luonnonloton palkintoja, synnynnäisiä kykyjä ja avujaan. Ne ovat yhteistä rikkautta (*common asset*, Rawls). Oikeudenmukainen yhteiskuntapolitiikka on kaikkia keinoja, joilla tämä ihanne toteutetaan käytännön elämässä. Sillä tavalla varustamme toisemme mielekästä elämää varten.